

שיצחק היה צעיר ממנו, ומכאן שעשה תשובה⁽⁸⁰⁾.

ומקשינן: ודילמא דרך חכמתן קא השיב להו? אולי התורה מונה את עשו וישמעאל לפי סדר חכמתן, אך אין הכונה שישמעאל הקדים את יצחק לפניו.

ומשני: אם כן הוא שהתורה מונה לפי סדר החכמה, אלא מעתה כיצד נבאר את הפסוק 'ויקברו אותו [את יצחק אבינו] עשו ויעקב בניו', מאי טעמא לא השיב להו דרך חכמתן? אלא בהכרח שאין התורה מונה לפי חשיבות החכמה, ומכך למדו דמדאקדמיה

בפסוק ליצחק קודם לישמעאל בהכרח דישמעאל אדבורי אדבריה הקדים את יצחק לפניו, ומכך דאדבריה שהקדימו, שמע מינה תשובה עבד בימיו של אברהם.

תנו רבנן שלשה הטעמינן הקדוש ברוך הוא בעולם הזה

מעין העולם הבא, אלו הן אברהם יצחק ויעקב⁽¹⁾.

ומבאר הגמרא: מנין שהטעמינו הקדוש ברוך הוא לאברהם מעין עולם הבא. דכתיב ביה 'וה' ברך את אברהם בכל'. ו'בכל' כולל

בפירוש יפה תואר על המדרש רבה [ס"ב, ה]. ועי' בכל זה בהגהות רבי מתתיהו שטראשון, ובספר פרדס יוסף סוף פרשת חיי שרה.

80. במשך חכמה סוף פרשת חיי שרה, ביאר את דברי הגמרא, דהטעם שיצחק הוקדם לישמעאל בקבורה הוא מפני שהוא בן שרה שהיא הגבירה ואילו ישמעאל הוא בן השפחה. וישמעאל היה מצחק על המשתה שעשה אברהם בהולדת יצחק כי ישמעאל טען ששרה נתעברה מאבימלך ולא מאברהם כמו שפירש הספורנו, ותשובתו של ישמעאל הייתה, שהודה שיצחק הוא בן שרה, והקדימו לפניו.

1. הקשו תוס' מדוע לא החשיבו כאן גם את איוב, שהרי לעיל טו ב דרשו שהטעמינו הקב"ה לאיוב מעין עולם הבא. ותירצו דאיוב טעם את טעמו של עולם הבא רק בדבר אחד, כמו שמבואר שם שמייד עם החרישה צמח הזרע, אבל אברהם יצחק ויעקב נהנו מעין עולם הבא בכל דבר.

ישמעאל והלא מבואר כאן שישמעאל עשה תשובה. אמנם בגליון הש"ס בסנהדרין שם ציין לדברי התוס' ישנים ביומא דף לח א, שמדבריו מבואר שהסוגי' בסנהדרין סוברת שלא עשה ישמעאל תשובה. ונמצא שנחלקו בענין זה אם עשה ישמעאל תשובה.

והנה, במגילה דף יז א נאמר 'למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב...'. ופירש רש"י, 'למה נמנו שנותיו של ישמעאל, מה לנו למנות שנות הרשעים'. והקשה המהרש"א שם, וכן הקשה הטורי אבן שם, דהלא כאן מבואר שעשה תשובה. 'ואיך הרשיע רש"י את הצדיק שעשה תשובה, ואדרבה אמרינן בכמה מקומות במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. ותירץ המהרש"א, דאף שעשה תשובה מכל מקום כיון שהיה רשע מעיקרו אין ראוי למנות שנותיו בתורה. עוד תירצו האחרונים על פי שיטת התוס' ישנים שהובאה לעיל, שנחלקו הסוגיות בענין זה אם עשה ישמעאל תשובה, ויתכן שהסוגיה במגילה סוברת כהסוגיה בסנהדרין שלא עשה ישמעאל תשובה. וכעין זה תירץ